

MOKSLEIVIŲ ASMENYBĖS BRANDOS BRUOŽAI

I–II klasių mokinių kūrybiškumo raiškos muzikinėje veikloje ypatumai

Rūta Girdzijauskienė

Klaipėdos universitetas

Straipsnyje atskleidžiamas kūrybiškumo raiškos muzikinėje veikloje turinys, remiantis konkrečiais tyrimo duomenimis, analizuojami I–II klasių mokinių kūrybiškumo ypatumai mokiniams interpretuojant, komponuojant ir vertinant muziką. Taip pat aptariami muzikinėje kūrybinėje veikloje patiriami emociniai išgyvenimai, atskleidžiama kūrybiškumo priklausomybė nuo mokinių lyties ir amžiaus.

Kūrybiškumo tyrimo muzikinėje veikloje aktualumas

Sparčiai kintančiame pasaulyje vis aktualesnė tampa kūrybiškos asmenybės ugdymo problema. Visuomenė yra suinteresuota kūrybiškumo asmenybėmis, nes nuo žmogaus kūrybiškumo priklauso kultūros kaita ir tęstinumas. Kūrybiškumas reikšmingas ne tik visuomenei, bet ir pačiam individui kaip sąlyga išgyventi bei adaptuotis pasaulyje. Kūrybiškumas siejamas ir su kiekvieno asmens savasties ieškojimu, laisvo, autentiško žmogaus savikūra. Pasak Lietuvos filosofo A. Maceinos (1992), kurdamas save žmogus didina savo būtį – išskleidžia fizinės ir psichinės galias, kuria naujas formas, įpročius, polinkius. Taip įprasminamas asmens, kaip žmogaus, gyvenimas.

Natūralu, kad tokioje dinamiškoje visuomenėje mokyklai keliamas reikalavimas „išugdyti

asmenį, pajėgų kūrybingai atsakyti į šiuolaikinio pasaulio iššūkius, gebantį įprasminti savo gyvenimą prieštaringoje dabarties tikrovėje“ (Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos, 1997, p. 11). Neatsitiktinai pastaruoju metu pasaulio ir Lietuvos pedagogikoje pasirodė darbų, nagrinėjančių įvairius kūrybiškumo ugdymo aspektus. Tačiau lig šiol stokojama tyrimų, nagrinėjančių jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo problemą, o ypač atskleidžiančių jų kūrybiškumo raiškos ypatumus įvairiose veiklos srityse, iš jų ir muzikinėje veikloje.

Pastebėta, kad muzikos pedagogų (V. Monthead, A. Ponds, 1978; B. Balasko, 1979; P. Webster, 1991; M. Pautz, 1991; B. Andress, 1991 ir kt.) darbuose daugiausiai nagrinėjamas vaikų muzikinis kūrybiškumas, kuris

suprantamas kaip kūrybos procesas bei jo metu gaunamas muzikinis rezultatas. Todėl tyrinėjant ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumą, daugiausia dėmesio yra kreipiamas į tas muzikinės veiklos rūšis (improvizavimas, kompozicijų kūrimas), kurių gaunamas muzikinis produktas. Tuo tarpu kita muzikinė veikla (muzikos atlikimas, vertinimas) aptariama gana fragmentiškai, nes tuo metu nieko nauja nesukuriama.

Kita vertus, nors kai kurie muzikos pedagogai ir bando atskleisti pavienių muzikinės veiklos rūšių galimybes skatinti kūrybinę mokinių saviraišką, tačiau lig šiol muzikinė veikla nėra nagrinėta kompleksiskai. O tai aktualu Lietuvos muzikos pedagogikai, muzikinį ugdymą grindžiančiai kompleksiskumo principu, akcentuojančiu mokinių įtraukimo į įvairių veiklų svarbą. Tačiau kai kuri muzikinė veikla nėra siejama su kūrybiškumo ugdymu, o tai leidžia teigti, jog muzikinės veiklos galimybes ugdyti mokinių kūrybiškumą kol kas nėra iki galo teoriškai ir praktiškai atskleistos.

Tyrimo objektas – I–II klasių mokinių kūrybiškumas ir jo ugdymas muzikine veikla.

Tyrimo tikslas – atskleisti I–II klasių mokinių kūrybiškumo ypatumus ir jo ugdymo muzikine veikla kryptis.

Straipsnio tikslas – atskleisti I–II klasių mokinių kūrybiškumo raiškos muzikinėje veikloje ypatumus.

Straipsnio uždaviniai:

1. Pateikti I–II klasių mokinių kūrybiškumo raiškos muzikinėje veikloje modelį.

2. Išryškinti kūrybiškumo ypatumus mokiniams interpretuojant, komponuojant ir vertinant muziką.

3. Apibūdinti muzikinėje kūrybinėje veikloje patiriamų emocinių išgyvenimų pobūdį.

4. Atskleisti kūrybiškumo priklausomumą nuo mokinių lyties ir amžiaus.

Tyrimo metodai: kūrybiškumo aprašas (inventarijus), adaptuotas Dembo–Rubinšteino testas, klausimynas pradžios mokyklos mokytojams, du originalūs klausimynai muzikos pedagogams, mokytojų ir mokinių veiklos stebėjimas, pedagoginis eksperimentas, matematinės statistikos metodai.

I–II klasių mokinių kūrybiškumo muzikinėje veikloje turinys

Tyrimo pradžioje mėginome apibrėžti šio amžiaus mokinių kūrybiškumo muzikinėje veikloje turinį. Pedagoginės ir psichologinės literatūros analizė leido išskirti požiūrius į kūrybiškumą kaip procesą bei jo metu gaunamą rezultatą, kaip mąstymą, kaip gebėjimą, kaip asmenybės savybę. Ši mokslinės literatūros analizė paskatino pasirinkti požiūrį į kūrybiškumą kaip asmenybės savybę, kurią ryškiausiai atskleidžia mąstymo ir veiklos sklandumas, lankstumas, įžvalgumas ir originalumas.

Muzikos pedagogų darbų analizė leidžia teigti, kad muzikinėje veikloje jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikai gali kūrybiškai veikti komponuodami, interpretuodami ir vertindami muziką. Reikšmingiausia muzikinės veiklos rūšis šiame amžiuje yra muzikos interpretavimas dainuojant, kurį galime vadinti kūrybišku, kai vaikas turi savitą kūrinio sampratą ir sąmoningai siekia ją įprasminginti balsu, veido išraiška ir kūno judesiais. Vertindamas muziką, vaikas kūrybiškai gali reikštis apibūdindamas savo išgyvenimus, patirtus klausant ar atliekant muziką, svarstydamas apie klausomos ar atliekamos muzikos meninį vaizdą, naudotas muzikos

1 lentelė. I–II klasių mokinių kūrybiškumo raiškos muzikinėje veikloje modelis

Kūrybiškumo apraiškos	Jų raiška muzikinėje kūrybinėje veikloje	Empiriniai kūrybiškos muzikinės veiklos požymiai	Veiksniai		
			I	II	III
Sklaidumas	Interpretavimo laisvumas	daugiau lengvai, be ilatpos	0,740	0,217	0,092
		muzikuodamas įsijaučia į kūrinio nuotaiką	0,816	0,056	0,084
	Komponavimo nuoseklumas	savarankiškai kurdamas nesiblaško	0,685	0,210	0,050
		užduotis stengiasi atlikti iki galo	0,697	0,254	0,083
	Vertinimų aiškumas	lengvai įvardija išgyvenimus, patirtus klausant, atliekant muziką	0,792	0,160	0,046
		suprantamai apibūdina savo ir draugų muzikinę veiklą	0,708	0,310	0,244
Lankstumas	Išgyvenimų modalumas	jaučia pasitenkinimą muzikuodamas	0,797	0,094	0,314
		nusimena, kai jam nepavyksta to padaryti kitų akivaizdoje	0,768	0,109	0,253
	Interpretavimo jautrumas	dainą ar vokalinį pradžią gali atlikti skirtingomis nuotakomis	0,840	0,205	0,081
		muzikuodamas prisitaiko prie ansamblio	0,792	0,205	0,081
	Komponavimo įvairumas	siūlo, kaip pavyrinti dainos atlikimą (priedant judesį, ritminį pritarimą, keičiant dinamiką, tempą)	0,772	0,082	0,083
		muzikos kūrinio savybes išreiškia judesiu, spalva, linija ir pan.	0,766	0,257	0,211
Įžvalgumas	Vertinimų įvairiapusis	kitais žodžiais apibūdina muziką	0,807	0,075	0,004
		pasako, kaip kūrinys skambėtų, jei būtų atliekamas kitu tempu, dinamika, kitais instrumentais	0,825	0,029	0,195
	Išgyvenimų modalumas	džiaugiasi padėdamas įvairiais būdais išreikšti muziką	0,779	0,150	0,011
		nusimena, kai nepavyksta padėti	0,807	0,006	0,149
	Interpretavimo kryptingumas	dainuodamas išryškina svarbesnius dainos turinio akcentus	0,760	0,269	0,014
		liko vokalo ypatumus (dikcija, artikuliacija ir kt.) perteikti menini vaizdą	0,758	0,208	0,079
Originalumas	Komponavimo tikslumas	geba tinkamai parinkti muzikos išraiškos priemones (dinamiką, tempą, instrumentus) savo muzikiniam sumanymui išreikšti	0,772	0,276	0,031
		improvizuodamas jaučia muzikinę frazę (intonaciją, ritmą, apimtį)	0,715	0,191	0,050
	Vertinimų adekvatumas	teisingai apibūdina muzikos nuotaiką	0,794	0,230	0,110
		pasako, kodėl ši muzika patiko	0,733	0,361	0,038
	Išgyvenimų modalumas	su pasigėrėjimu kalba apie klausytą muziką	0,693	0,154	0,136
		nusimena, kai nepavyksta rasti tinkamo būdo išreikšti savo sumanymą	0,753	0,171	0,060
Originalumas	Interpretavimo išraiškumas	dainuodamas išraiškingai perteikia dainos pobūdį	0,725	0,171	0,191
		papildo (mimika, judesiu, intonacija) aptartus dainos atlikimo variantus	0,641	0,240	0,372
	Komponavimo nestandartiškumas	improvizuodamas (balsu, instrumentais) įveda netipines intonacijas ar naujus ritminius darinius	0,709	0,151	0,167
		atranda įdomių judesių (rankų, kojų, veido išraiškos) muzikai išreikšti	0,662	0,184	0,434
	Vertinimų savitumas	atranda naujesnių žodžių muzikai apibūdinti	0,727	0,265	0,159
		apibūdindamas muziką įvardija su ja susijusius vaizdinius	0,716	0,237	0,369
Originalumas	Išgyvenimų modalumas	nusimena, kai nesiseka improvizuoti	0,729	0,131	0,372
		gidžiuojasi savo ar klasės muzikiniais įamėjimais	0,705	0,295	0,246

išraiškos priemones, vertindamas savo ar klasės draugų veiklą. Tuo tarpu komponavimas apima eksperimentavimą su garsais, improvizavimą ir kompozicijų kūrimą, o savo kūrybinius sumanymus šio amžiaus vaikai gali įgy-

vendinti muzikos ir jiems prieinamomis ne muzikos priemonėmis.

Remiantis Lietuvos ir užsienio tyrinėtojų įžvalgomis ir autorės darbo praktika buvo sudarytas I–II klasių mokinių kūrybiškumo raiš-

kos muzikinėje veiklojemodelis (1 lentelė), kurį rengiant pradžios tašku laikytos minėtos kūrybiškumo apraiškos (sklandumas, lankstumas, įžvalgumas, originalumas). Šiame modelyje apibrėžiama jų raiškamuzikinėje veikloje, išskiriami interpretavimo, komponavimo ir vertinimo empiriniai požymiai bei muzikinėje veikloje patiriami emociniai išgyvenimai.

Atlikta veiksmų analizė patvirtino neabejotiną visų empirinių rodiklių reikšmingumą I–II klasių mokinių kūrybinei raiškai, o koreliacinė analizė parodė egzistuojant stiprų visų požymių ryšį ($r = \text{nuo } 0,51 \text{ iki } 0,75, p < 0,05$). Tad remiantis šiuo modeliu buvo sudarytas kūrybiškumo muzikinėje veikloje inventarijus, padėjęs išsiaiškinti esminius I–II klasių mokinių kūrybiškumo raiškos muzikinėje veikloje bruožus.

I–II klasių mokinių kūrybiškumo muzikinėje veikloje tyrimo rezultatai

Siekiant atskleisti I–II klasių mokinių kūrybiškumo ypatumus, ištirti 205 įvairių Lietuvos

mokyklų (Klaipėdos ir Šiaulių miestų) pirmaklasiai bei antraklasiai. Atsižvelgiant į šių mokinių amžių, pagrindiniai vertintojai buvo pasirinkti aštuoni tiriamuosius mokantys muzikos pedagogai. Pagrindinis vertinimo kriterijus – išskirtų kūrybiškos muzikinės veiklos požymių pasireiškimo stabilumas.

Muzikos kūrinių interpretavimas. Vertinant I–II klasių mokinių šios muzikinės veiklos kūrybiškumą, daugiausia dėmesio buvo kreipiama į interpretavimo laisvumą, jautrumą, kryptingumą, išraiškumą ir juos atskleidžiančių požymių pasireiškimo stabilumą. Tyrimo metu mokytojų buvo prašyta įvertinti, ar dažnai mokiniams pavyksta atlikti veiksmą, rodantį tą ar kitą interpretavimo pobūdį. Į tai atsižvelgus buvo išskirti keturi interpretavimo lygiai: labai aukštas (kai tiriamajam beveik visada sekasi padainuoti), aukštas (dažnai pavyksta), vidutinis (tik kartais) ir žemas (beveik nepavyksta) (2 lentelė).

Pastebėjome, kad geriausiai mokiniams sekasi atlikti muziką laisvai ir jautriai: du trečda-

2 lentelė. I–II klasių mokinių muzikos interpretavimo ypatumai (sk., proc.)

Interpretavimo rodikliai	Empiriniai jų požymiai	Interpretavimo lygiai			
		Žemas	Vidutinis	Aukštas	Labai aukštas
Laisvumas	Dainuoja lengvai, be įtampos	20 9,8	54 26,3	79 38,5	52 25,4
	Muzikuodamas įsijaučia į kūrinio nuotaiką	16 7,8	57 27,8	76 37,1	56 27,3
Jautrumas	Dainą ar vokalinių pratimų gali atlikti skirtingomis nuotaikomis	27 13,2	63 30,7	65 31,7	50 24,4
	Muzikuodamas prisitaiko prie ansamblio	15 7,3	47 22,9	77 37,6	66 32,2
Kryptingumas	Dainuodamas išryškina svarbesnius dainos turinio akcentus	30 14,6	65 31,7	78 38,1	32 15,6
	Taiko vokalo ypatumus perteikti meninį vaizdą	44 21,5	65 31,7	65 31,7	31 15,1
Išraiškumas	Dainuodamas išraiškingai perteikia dainos savitumą	16 7,8	56 27,3	79 38,5	54 26,3
	Papildo aptartus dainos atlikimo variantus	23 11,2	73 35,6	77 37,5	32 15,6

liai pirmaklasių ir antraklasių dažnai dainuoja lengvai, be įtampos, muzikuodami įsijaučia į kūrinio nuotaiką, išraiškingai perteikia dainos pobūdį. Tai patvirtina mokslininkų (C. Izard, 1980; P. Jakobson, 1978; B. Teplov, 1947; A. Katinienė, 1994; ir kt.) teiginį, jog gebėjimas emociškai išgyventi atliekamų dainų turinį ir jį išoriškai išreikšti (mimika, pantomima), būdingas ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams.

Kiek kitokia padėtis išaiškėjo išanalizavus gautus interpretavimo kryptingumo duomenis. Pasirodo, beveik pusei tiriamųjų retai pavyksta išryškinti svarbesnius dainos turinio akcentus, taikyti vokalo ypatumus perteikiant dainos meninį vaizdą. Taip pat nustatyta, jog sunkiausiai I–II klasių mokiniams sekasi papildyti (judesiu, mimika) dainos atlikimą. Manytume, šie duomenys rodo tiek šio amžiaus mokinių dainavimo, tiek muzikos interpretavimo patirties stoką.

Siekiant išsamiau atskleisti I–II klasių mokinių kūrybiškumo interpretuojant muziką ypatumus, informacija rinkta ir iš pačių tiriamųjų. Manyta, jog vaiko savęs, savo jėgų ir gebėjimų vertinimas – labai svarbus sėkmingai kūrybinei veiklai. Palyginus gautus mokytojų ir mokinių tyrimo duomenis, pastebėta, kad mokiniai save vertina kur kas aukščiau nei juos mokantys pedagogai. Dauguma tiriamųjų nurodo, jog interpretuoti muziką jiems sekasi dažnai. Pavyzdžiui, net pusė (51,7 proc.) pirmaklasių ir antraklasių mano, jog jie dažnai dainuoja lengvai, be įtampos, o 42,9 proc. – labai dažnai (pedagogų nuomone, atitinkamai 38,5 proc. ir 25,8 proc.). Ir tik keletas mokinių teigimu, ši veikla jiems kol kas nėra sėkminga.

Mokinių ir mokytojų vertinimo neatitikimas nestebina. Daugelis pedagogų ir psichologų

(J. Piaget, 1970; A. Lipkina, I. Rybakov, 1989; A. Petrulytė, 2001 ir kt.) nurodo šio amžiaus mokinių savęs vertinimo neadekvatumą. Tačiau gali būti, kad tokius duomenis lėmė ir menka vaikų savęs vertinimo patirtis. Mokytojų veiklos stebėjimas parodė, kad muzikos pedagogai retai prašo mokinių apibūdinti savo ar klasės draugų muzikavimą, beveik neskaitina analizuoti pasisėkusių ar nepasisėkusių veiklą.

Muzikos komponavimas. I–II klasių mokinių šios muzikinės veiklos kūrybiškumas vertintas pagal komponavimo nuoseklumą, įvairumą, tikslumą, nestandartiškumą ir juos atitinkančius požymius. Atsižvelgus į jų raiškos stabilumą, apibrėžtas ir kūrybiškumo komponuojant lygis (3 lentelė).

Nustatyta, kad aukščiausiai įvertinti visi mokinių komponavimo nuoseklumą ir įvairumą rodantys požymiai. Geriausiai mokiniams sekasi muzikos kūrinio savybes išreikšti judesiu, spalva, linija, užduotis atlikti iki galo. Pakankamai aukšti įvertinimai gauti ir išanalizavus duomenis apie mokinių teikiamus siūlymus, kaip pajvairinti dainos atlikimą. Iš dalies tokius rezultatus gali lemti išskirtinis dainavimo statusas, mat dainavimas – viena iš seniausių muzikavimo Lietuvoje tradicijų. Be to, visi tiriamieji mokosi pagal išplėstinio muzikinio ugdymo planą, į jį įtraukta chorinio dainavimo specializacija.

Kartu paaiškėjo, kad žemiausiai įvertinti komponavimo tikslumą ir nestandartiškumą atitinkantys požymiai. Beveik pusei tiriamųjų sunkiai sekasi atrasti įdomių judesių muzikai išreikšti, tinkamai parinkti kūrybos priemones. Tačiau šio amžiaus mokiniams sunkiausia veikla – improvizavimas: du trečdaliai tiriamųjų improvizuodami neįtraukia netipinių intonacijų ar naujų ritminių darinių, nejaučia muzikinės frazės ar

3 lentelė. I–II klasių mokinių muzikos komponavimo ypatumai (sk., proc.)

Komponavimo rodikliai	Empiriniai jų požymiai	Komponavimo lygiai			
		Žemas	Vidutinis	Aukštas	Labai aukštas
Nuoseklumas	Savarankiškai kurdamas nesiblaško	16 7,8	48 23,4	95 46,3	46 22,4
	Užduotis stengiasi atlikti iki galo	9 4,4	50 24,4	84 40,9	62 30,2
Įvairumas	Siūlo, kaip pajavairinti dainos atlikimą	18 8,8	60 29,3	85 41,5	42 20,5
	Muzikos kūrinio savybes išreiškia judesiu, spalva, linija ir pan.	10 4,9	62 30,3	87 42,5	46 22,5
Tikslumas	Geba tinkamai parinkti muzikos raiškos priemones	20 9,8	79 38,5	91 44,4	15 7,3
	Improvizuodamas jaučia muzikinę frazę	24 11,7	65 31,7	82 40,0	34 16,6
Nestandartiškumas	Improvizuodamas įveda netipines intonacijas, ritminius darinius	15 24,9	79 38,5	54 26,3	21 10,2
	Atranda įdomių judesių muzikai išreikšti	18 8,8	71 34,6	78 38,1	38 18,5

4 lentelė. I–II klasių mokinių muzikos vertinimo ypatumai (sk., proc.)

Vertinimo rodikliai	Empiriniai jų požymiai	Vertinimo lygiai			
		Žemas	Vidutinis	Aukštas	Labai aukštas
Aiškumas	Lengvai įvardija išgyvenimus, patirtus klausant ar atliekant muziką	7 3,4	54 26,3	85 41,5	59 28,8
	Suprantamai apibūdina savo ir draugų muzikinę veiklą	10 4,9	69 33,7	90 43,9	36 17,6
Įvairiapusiškumas	Kitais žodžiais apibūdina muziką	14 6,8	65 31,7	95 46,3	31 15,1
	Pasako, kaip kūrinys skambėtų, jei būtų atliekamas kitu tempu, dinamika ir pan.	11 5,4	64 31,2	95 46,3	35 17,1
Adekvatumas	Tinkamai apibūdina muzikos nuotaiką	6 2,9	61 29,8	106 51,7	32 15,6
	Pasako, kodėl ši muzika patiko	8 3,9	49 23,9	90 43,9	58 28,3
Savitumas	Atranda naujesnių žodžių muzikai apibūdinti	6 2,9	82 40,0	86 41,9	31 15,1
	Apibūdinamas muziką įvardija su ja susijusius vaizdinius	4 1,9	69 33,7	94 45,8	38 18,5

ba tai padaryti jiems pavyksta tik kartais. Tokie tyrimo rezultatai patvirtina kai kurių amerikiečių mokslininkų įsitikinimą, kad gebėjimas improvizuoti priklauso nuo turimų intonacinių ir ritminių darinių (E. Gordon, 1989), muzikos žinių, mokėjimų, įgūdžių (L. Davidson,

1991). Galima sutikti, kad gautus duomenis iš dalies lemia I–II klasės mokinių muzikinės patirties stoka.

Muzikos vertinimas. Tiriant I–II klasių mokinių šios muzikinės veiklos kūrybiškumą, siekta išsiaiškinti pirmaklasių ir antraklasių mo-

kėjimo vertinti muziką ypatumus atsižvelgiant į vertinimų aiškumą, įvairiapusiškumą, adekvatumą ir savitumą išreiškiančių požymių pasireiškimo stabilumą. Išskirti keturi kūrybiškumo, pasireiškiančio vertinant muziką, lygiai (4 lentelė).

Nustatyta, kad, skirtingai nuo kūrybiškumo pasireiškimo interpretuojant ar komponuojant muziką, beveik pagal visus muzikos vertinimo požymius I–II klasių mokinių kūrybiškumas yra panašaus lygio. Šiek tiek geriau tiriamiesiems sekasi adekvačiai vertinti muziką, t. y. tinkamai nusakyti muzikos nuotaiką, pasakyti, kodėl muzika patiko. Taip pat gauti šiek tiek žemesni muzikos vertinimų savitumo rezultatai. Trečdalis tirtų mokinių apibūdindami muziką tik kartais įvardija su ja susijusius vaizdinius ir net 40 proc. vaikų retai atranda naujesnių žodžių muzikai apibūdinti. Tokius tyrimo duomenis galima iš dalies paaiškinti muzikos mokytojų veiklos stebėjimo rezultatais. Analizuojant pedagogų darbą klaseje pastebėta, kad mokytojai daugiausia dėmesio skiria lavinti mokinių gebėjimą pajusti ir tinkamai nusakyti muzikos nuotaiką. Tuo tarpu naujesnių, įvairesnių muzikos apibūdinimų paieškos vaikams skatinami labai retai.

Muzikinėje veikloje patiriami išgyvenimai. Kaip labai svarbus kūrybiškumo aspektas buvo tirti emociniai I–II klasių mokinių išgyvenimai. Emocinių išgyvenimų išskyrimą lėmė keletas argumentų. Pirmiausiai – pati muzikos specifiška. Muzikos pedagogai ir psichologai (B. Teplov, 1947; A. Sochor, 1970; A. Pilčiauskas, 1998; A. Katinienė, 1994 ir kt.) pripažįsta emocinę muzikos prigimtį, o muzikos suvokimą aiškina pirmiausiai kaip gebėjimą pajusti, emociškai išgyventi muzikos turinį ir jau tuo pagrindu samprotauti apie jį. Kita

vertus, emociniai išgyvenimai – neatskiriama vaiko kūrybinės veiklos dalis, mat patirtos emocijos žadina kūrybinį aktyvumą, daro įtaką mokymosi motyvacijai, formuoja požiūrį į mokyklą ir kt. Kaip teigia susiliečiančio ugdymo atstovas G. Brownas (1990), nėra intelektualaus išmokimo, kuris nesukeltų tam tikrų jausmų, ir nėra jausmų, kur nedalyvautų protas.

Pripažindami emocinių išgyvenimų įtaką vaikų ir kūrybinės veiklos santykiui, kaip svarbiausias išskyrėme džiaugsmo, pasitenkinimo, pasigėrėjimo ir liūdesio emocijas. Pagrindiniu kriterijumi buvo pasirinktas išgyvenimų modalumas ir jo pasireiškimo stabilumas. Atsižvelgiant į tai, kaip dažnai pirmaklasiai ir antrokiasiai muzikinėje veikloje patiria minėtas emocijas, buvo išskirti keturi šių klasių mokinių emocinių išgyvenimų lygiai (5 lentelė).

Kaip matyti, dažniausiai I–II klasių mokiniai muzikinėje veikloje patiria teigiamus išgyvenimus. Mokytojai nurodė, kad labiausiai vaikai džiaugiasi galėdami įvairias būdais reikšti muziką. Taip pat dauguma vaikų dažnai arba net labai dažnai jaučia pasitenkinimą muzikuodami, didžiuojasi savo ar klasės muzikiniais laimėjimais. Šie duomenys rodo, kad muzikinė veikla yra vaikų mėgstama, jiems teikia džiaugsmą ir pasitenkinimą.

Tačiau muzikos pamokose mokiniai patiria ir kitokių išgyvenimų: nusimena, kai jiems nesiseka viena ar kita veikla, nuliūsta, kai nepavyksta gerai pasirodyti kitų akivaizdoje. Šie duomenys taip pat patvirtina moksleivių emocinius išgyvenimus tyrinėjusio psichologo P. Jakobsono (1978) teiginį, kad vienas iš svarbiausių šio amžiaus mokinių poreikių yra noras patirti sėkmę. Natūralu, kad mokiniai nusimena, jei jų muzikinė veikla nebūna sėkminga.

5 lentelė. I–II klasių mokinių emocinių išgyvenimų ypatumai (sk., proc.)

Išgyvenimų rodikliai	Empiriniai jų požymiai	Išgyvenimų stabilumas			
		Retai	Nelabai dažnai	Dažnai	Labai dažnai
Išgyvenimų modalumas	Jaučia pasitenkinimą muzikuodamas	2 0,9	47 22,9	78 38,1	78 38,1
	Nusimena, kai jam nepavyksta muzikuoti kitų akivaizdoje	13 6,3	69 33,7	85 41,5	38 18,5
	Džiaugiasi galėdamas įvairiais būdais išreikšti muziką	5 2,4	38 18,5	91 44,4	71 34,6
	Nusimena, kai nepavyksta padainuoti	16 7,8	78 38,1	83 40,5	28 13,7
	Su pasigėrėjimu kalba apie klausytą muziką	10 4,9	57 27,8	70 34,2	68 33,2
	Nusimena, kai nepavyksta rasti tinkamo būdo savo sumanymui išreikšti	11 5,4	7,1 34,6	65 41,5	38 18,5
	Nusimena, kai nesiseka improvizuoti	15 7,3	73 35,6	86 41,9	31 15,1
	Didžiuojasi savo ar klasės muzikiniais laimėjimais	5 2,5	37 18,1	73 35,8	89 43,6

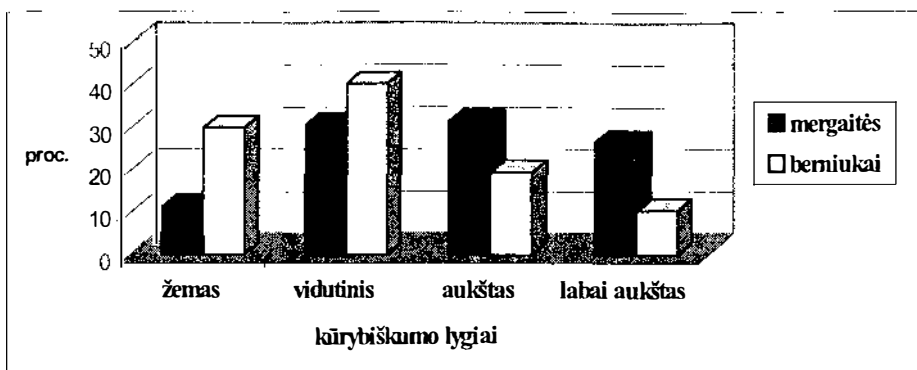
Duomenys apie mokinių išgyvenimus buvo rinkti ir iš pačių tiriamųjų. Paaiškėjo, kad mokiniai kur kas dažniau, nei nurodo juos vertinę pedagogai, mano muzikinėje veikloje patiria tiek lūdesio, tiek pasitenkinimo, džiaugsmo ar pasigėrėjimo emocijas. Kartu nustatyta, kad tris kartus daugiau, nei nurodė muzikos mokytojai, mokinių neišgyvena dėl savo nesėkmių. Tokių mokinių ir mokytojų vertinimo neatitikimą būtų galima paaiškinti keletu priežasčių. Pirmiausiai pedagogui kilusiais sunkumais, patirtais vertinant mokinių išgyvenimus pagal išorinę jų raišką. Tikėtina, kad mokytojai dar nebuvo gerai susipažinę su savo ugdytiniais, mat tyrimas vyko trečią mokslo metų mėnesį. Mokinių klasėje daug, ir tai apsunkina individualų kiekvieno vaiko pažinimą. Kita vertus, šio amžiaus mokiniams dar nėra būdingas adekvatus savo emocinių išgyvenimų vertinimas. Amerikiečių psichologas K. Izardas (1980) pažymi, kad mažų vaikų emocijos yra gana paviršutiniškos ir menkai diferencijuotos, nors ir

išsiskiria intensyvumu bei išoriniu raiškumu. Mes taip pat pastebėjome, jog vertindami savo emocinius išgyvenimus vaikai dažniausiai pažymėdavo kraštutinius savo išgyvenimų lygius.

I–II klasės mokinių kūrybiškumo priklausomybė nuo lyties. Tyrimo duomenys parodė egzistuojant labai stiprų šių parametrų ryšį ($r = 0,41$, $p = 0,0003$) (1 paveikslas).

Abiejų lyčių muzikinės veiklos kūrybiškumo rezultatų lyginamoji analizė leidžia teigti, jog mergaitės pralenkia berniukus. Palyginus mokinius pagal labai aukštą kūrybiškumo lygį, mergaičių buvo beveik tris kartus daugiau nei berniukų. Ir atvirkščiai, žemo kūrybiškumo tiriamųjų berniukų buvo tris kartus daugiau nei mergaičių.

Taip pat nustatytas stiprus visų kūrybiškumo parametrų ir mokinių lyties ryšys ($r =$ nuo 0,32 iki 0,47, $p < 0,05$). Pasirodo, I–II klasių mergaitės pasižymi didesniu originalumu, lankstumu, įžvalgumu ir sklandumu (6 lentelė).

1 pav. I–II klasių mokinių kūrybiškumo palyginimas pagal lytį

6 lentelė. Tirtų mergaičių ir berniukų palyginimas pagal kūrybiškumo apraiškas (sk., proc.)

Kūrybiškumo apraiškos	Lytis	Kūrybiškumo lygiai			
		žemas	vidutinis	aukštas	labai aukštas
Sklandumas	Mergaitės	13 10.2	26 20.3	49 38.3	40 31.3
	Berniukai	21 27.3	30 38.9	17 22.1	9 11.7
Lankstumas	Mergaitės	16 12.5	30 23.4	39 30.5	43 33.6
	Berniukai	19 24.7	23 29.9	24 31.2	11 14.3
Išvalgumas	Mergaitės	19 14.8	36 28.1	33 25.8	40 31.3
	Berniukai	28 36.4	23 29.9	18 23.4	8 10.4
Originalumas	Mergaitės	25 19.5	36 28.1	28 21.9	39 30.5
	Berniukai	36 46.6	17 22.1	14 18.2	10 12.9

7 lentelė. I–II klasių mokinių interpretavimo, komponavimo ir vertinimo palyginimas pagal lytį (sk., proc.)

Muzikinės veiklos rūšys	Lytis	Kūrybiškumo lygiai			
		žemas	vidutinis	aukštas	labai aukštas
Interpretavimas	Mergaitės	26 20,3	27 21,1	30 23,4	45 35,2
	Berniukai	28 49,4	19 24,7	8 10,4	12 15,6
Komponavimas	Mergaitės	22 17,2	31 24,2	42 32,8	33 25,8
	Berniukai	24 31,2	28 36,4	16 20,8	9 11,7
Vertinimas	Mergaitės	23 19,0	34 28,1	44 36,4	20 16,5
	Berniukai	22 28,6	18 23,4	29 37,7	8 10,4

Gauti duomenys rodo itin ryškią abiejų lyčių diferenciaciją pagal labai aukštą ir žemą lygį. Labai aukšto lygio mergaičių buvo du (originalumas, sklandumas) arba tris (lankstumas, įžvalgumas) kartus daugiau nei berniukų. Ir atvirkščiai, žemo lygio berniukų buvo dvigubai daugiau nei mergaičių.

Panašias tendencijas atskleidė ir tyrimo rezultatų lyginimas pagal muzikinės veiklos rūšis (7 lentelė).

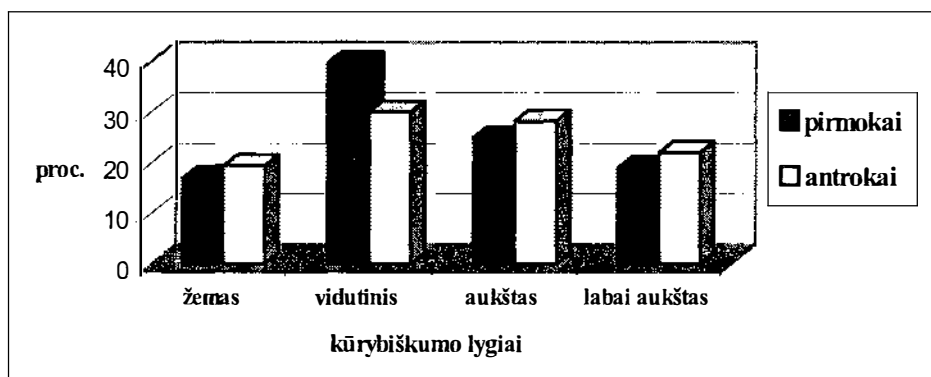
Kaip matome, mergaitės kūrybiškesnės už berniukus interpretuodamos ($r = 0,46$, $p = 0,000$) ir komponuodamos ($r = 0,35$, $p = 0,003$) muziką. Tuo tarpu duomenys apie I–II klasių mokinių muzikos vertinimą didesnio skirtumo pagal lytį neatskleidė ($r = 0,19$, $p = 0,31$). Taip pat nustatyta, jog dauguma tirtų berniukų, kitaip nei mergaitės, yra žemo arba vidutinio kūrybiškumo.

Panašūs rezultatai gauti ir apibendrinus duomenis apie mokinių iššgyvenimus: pasitenkinimą muzikuodami jaučia beveik dukartus daugiau mergaičių nei berniukų (43,6 proc. mergaičių, 28,6 proc. berniukų). Tuo tarpu pasitenkinimo muzikuodami nejaučia arba jaučia retai du penktadaliai berniukų (38,9 proc.)

ir tik keletas mergaičių (2,6 proc.). Taip pat nustatyta, kad berniukai mažiau išgyvena dėl nesėkmių.

Be abejo, šie berniukų ir mergaičių kūrybiškumo rezultatai gali priklausyti ir nuo mokinius vertinusių pedagogų. Kai kurių tyrinėtojų (E. V. Piers, J. M. Daniels, 1960; V. Jonynienė, 1987) teigimu, mokytojai labiau orientuojasi ne į mokinių gebėjimą kūrybiškai veikti, bet į mokymosi rezultatus (žinias, įgūdžius, informacijos įsiminimą ir atgaminimą ir pan.). Kaip žinoma, šio amžiaus mergaitės yra stropesnės, rūpestingesnės, kruopštesnės nei berniukai. Be to, manoma (D. Grakauskaitė, 1993; J. Ruškus, I. Kazlauskaitė, 2000), kad kūrybiškumą lemia ir lyčių elgesio stereotipai. Mūsų tyrimo rezultatai leidžia manyti, jog kai kurie tyrime dalyvavę mokytojai galėjo turėti stereotipinę nuomonę apie berniukų ir mergaičių kūrybiškumo skirtumus.

I–II klasių mokinių kūrybiškumo panašumai ir skirtumai. Nors koreliacinė duomenų analizė glaudaus šių parametrų ryšio nepatvirtino ($r = 0,14$, $p = 0,5$), vis dėlto duomenys rodo, kad antraklasiai yra šiek tiek kūrybiškesni už pirmaklasius (2 pav.).

2 pav. I–II klasių mokinių kūrybiškumo palyginimas

Taip pat pastebėtas tolygesnis antraklasių pasiskirstymas pagal kūrybiškumo lygius, t. y. nustatytas panašus nelabai kūrybiškų (žemo ir vidutinio lygio) ir kūrybiškų (aukšto ir labai aukšto lygio) mokinių skaičius. Tuo tarpu daugiaupirmaklasių apibūdintini kaip nelabai kūrybiški (žemo lygio 18,3 proc., vidutinio net 39,8 proc.).

Tyrimo rezultatų apie mokinių amžiaus ir pavienių muzikinės veiklos rūšių (muzikos interpretavimo, komponavimo, vertinimo) bei kūrybiškumo apraiškų (sklandumo, lankstumo, įžvalgumo, originalumo) tarpusavio ryšį analizė rodo tą pačią tendenciją: aukšto ir labai aukšto lygio tiriamųjų buvo šiek tiek daugiau antraklasių. Kartu nustatyta, kad daugiausiai visų tirtų I–II klasių mokinių būdingas aukštas ar net labai aukštas veiklos sklandumas ir lankstumas. Tuo tarpu daugumai tiriamųjų būdingas žemas arba vidutinis įžvalgumas ir originalumas.

Apibendrinant tyrimo rezultatus siekta išsiaiškinti bendrą I–II klasių mokinių kūrybiškumo muzikinėje veikloje pasiskirstymą pagal lygius (3 pav.).

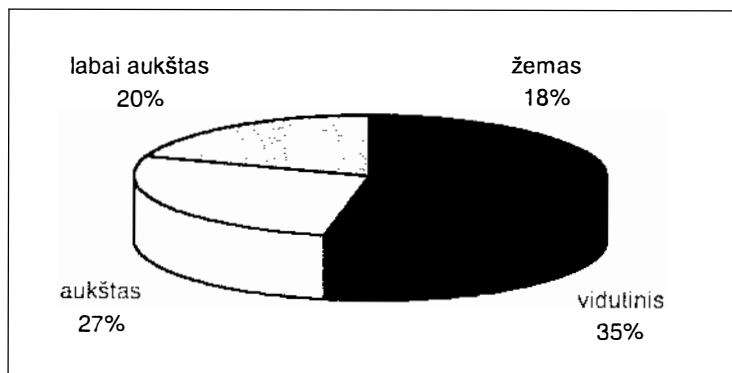
Nustatyta, kad daugiausia tiriamųjų yra vidutinio ir aukšto kūrybiškumo. Tuo tarpu be-

veik penktadalis pirmaklasių bei antraklasių apibūdintini kaip žemo ir labai aukšto kūrybiškumo. Šie duomenys patvirtina kai kurių mokslininkų teiginį, kad kūrybiškumas, kaip ir kai kurie kiti asmenybės bruožai (pvz., intelektas), pasiskirsto pagal normalųjį dėsnį, t. y. daugiausia individų priklauso vidutiniam lygiui. Tuo tarpu tiek labai aukštus, tiek žemus įverčius gauna tik nedaugelis tiriamųjų.

Gauti duomenys leidžia daryti šias **išvadas**:

I–II klasių mokinių kūrybiškumas muzikinėje veikloje nėra didelis: labai kūrybingų vaikų buvo tik penktadalis, o mažai kūrybingų – daugiau nei trečdalis. Pasirodo daugiau nei pusė I–II klasių mokinių muzikos pamokose veikia sklandžiai ir lanksčiai, tačiau yra ne tokie įžvalgūs ir originalūs. Be to, mergaitės kūrybiškesnės nei berniukai, o antraklasiai kūrybiškesni nei pirmaklasiai.

Sunkiausiai vaikams sekasi interpretuoti muziką laisvai, kryptingai ir išraiškingai, nors jautriai muziką atlieka net du trečdaliai pirmaklasių ir antraklasių. Tuo tarpu komponuoti muziką nuosekliai ir įvairiai labai dažnai patvyksta ketvirtadaliui, o dažnai – trečdaliui I–II klasių mokinių. Tačiau šio amžiaus vaikams nelabai sekasi komponuoti tiksliai ir nestan-

3 pav. I–II klasių mokinių kūrybiškumo muzikinėje veikloje pasiskirstymas pagal lygius

dartiškai. Ypač sudėtinga veikla – improvizavimas. Geriausiai mokiniams pavyksta vertinti muziką aiškiai, adekvačiai ir įvairiapusiai (daugiau nei pusės vaikų ši veikla yra sėkminga), nors ir ne visada jiems sekasi muziką apibūdinti savitai.

Muzikinėje veikloje jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikai patiria tiek teigiamų, tiek ir neigiamų išgyvenimų, tačiau teigiamas emocijas išgyvena kur kas dažniau. Tiek savo išgyvenimus, tiek veiklą šio amžiaus mokiniai vertina dar nepakankamai adekvačiai.

LITERATŪRA

1. Boden M. Dimensions of creativity. Cambridge, MA. MIT Press, 1994.
2. Csikszentmihalyi M. Creativity. Harper Collins Publishers, 1996.
3. Jonynienė V. Jaunesniųjų moksleivių kūrybinio mąstymo ugdymas. Vilnius. PMTT, 1987.
4. Jovaiša L. Edukologijos pradmenys. Kaunas: Technologija, 1997.
5. Katinienė A. Muzikinės kultūros pradmenų ugdymas darželyje. Vilnius, 1992.
6. Kratus J. Structuring the music curriculum for creative learning. Creativity in the music classroom. MENC, 1991.
7. Maceina A. Raštai. Vilnius, 1992. T. 2.
8. Martišauskienė E. Mokinių kūrybingumas kaip svarbi pedagoginė problema // Acta Paedagogica Vilnensia, 1999, Nr. 6, p. 29–32.
9. Matonis V. Meninis ugdymas nūdienėje kultūroje. Šiuolaikinio meninio ugdymo koncepcijos. Vilnius: Enciklopedija, 2000. P. 7–38.
10. Petruolytė A. Kūrybiškumo ugdymas mokant. Vilnius, 2001.
11. Piličiauskas A. Muzikos pažinimas. Vilnius: LAMUC, 1998.
12. Piličiauskas A. Vizualinis atlikėjo poveikis. Kaunas, 1987.
13. Rinkevičius Z. Muzikos pedagogika. Klaipėda, 1998.
14. Sternberg R. J. The nature of creativity. Cambridge University Press, 1988.
15. Torrance E. P. The nature of creativity as manifest in its testing. Cambridge University Press, 1998.
16. Webster P. R. Creativity as creative thinking. Creativity in the music classroom. MENC, 1991.
17. Изард К. Эмоции человека. Москва, 1980.
18. Якобсон П. М. Эмоциональная жизнь школьника. Москва, 1966.

PECULIARITIES OF I-II FORM PUPIL'S CREATIVITY IN MUSIC ACTIVITY

Rūta Girdzijauskienė

Summary

This article presents the scientific research results: the peculiarities of 'I-II form pupils' creativity at the time they interpret, arrange or evaluate music; emotional experiences in music activity; the peculiarities of activity fluency, flexibility, sagacity, originality expression; I-II form pupils' creativity similarities and differences upbringing in sex and age facets. The data show, that I-II form pupils are the most successful at: evaluating music clearly, adequately, in a versatile way, at interpreting music without any constraint, purposefully and expressively they are good at arranging music

consistently and variously. This age pupils find it more difficult: to evaluate originally, to perform keenly, to arrange music keenly, accurately, – without any stereotypes. Especially difficult activity is improvisation. In music activity junior schoolchildren feel both positive and negative experience, through positive emotions are experienced much more often. The bigger part of I-II form pupils in music lessons act fluently and flexibly through they are less sagacious and original. Beside, girls are more creative than boys and II form pupils are more creative than I formers.

Gauta 2001 10 26

Priimta 2001 11 26